

TÜRKİYE VE İNGİLTERE PENCERESİNDEN MUSUL MESELESİ: KONSTRÜKTİVİST BİR OKUMA

Engin KORKMAZ

ÖZ

Musul, Osmanlı Devleti'nin bir vilayeti olarak yıllarca Müslümanlık, Hristiyanlık gibi dini grupların yanında Türk, Arap, Kürt gibi farklı etnik grupların yaşadığı bir yer olmuştur. Birinci Dünya Savaşında, İngilizler Irak'ı işgal ettikten sonra bu bölgede emperyalist politikaları bağlamından hükmetmeye çalışmışlardır. Musul 1924 yılında Milletler Cemiyetinin de desteği ile Osmanlı Devletinden koparılarak burada yeni bir düzen yaratılmıştır. Musul tarihsel olarak çoğunluğu Kürt, Türkmen ve Araplardan oluşan Sünni Müslümanların yaşadığı bir merkezdir. Çalışmanın amacı, Musul Meselesi Lozan Konferansı, Brüksel hattı gibi uluslararası antlaşma ve sözleşmelerde konuşulurken bölgenin salt doğal kaynakları veya maddi yönlerinin değil aynı zaman da kültürel ve tarihsel yönlerinin de önemli olduğunu ortaya çıkartmaktır. Bu çalışmada Musul Meselesi Türk ve İngilizlerin tezleri ile konstrüktivizm teorisi bağlamında analiz edilmiştir. Konstrüktivizm teorisi, devletler ve toplumlar arasındaki ilişkilerin realist teorilerin iddia ettiği gibi salt materyalist veya pozitivist olgulara dayanmadığını bunun ötesinde söz konusu ilişkilerin sosyal bağlamının da olduğunu öne sürmektedir. Dolayısıyla Musul halkının 1920'li yıllardaki demografik, dinsel ve kimlik bağlamında değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Çalışmada İngiltere çıkarları bağlamında Musul'a yaklaşırken; Türkiye'nin ise ekonomik, siyasi ve güvenlik gibi gerekçelerle Musul'u kazanmak istediği bulgusuna rastlanmıştır.

Anahtar Sözcük: Musul, Kürt, Türk, İngiliz, Konstrüktivizm.

Engin KORKMAZ, Dr. Hakkari Üniversitesi,
Çölemerik MYO / PhD. Hakkari University
e-mail: engin3065@outlook.com
ORCID: 0000-0002-6219-1186

Article Type/Makale Türü:

Research Article/Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 24.06.2022

Accepted / Makale Kabul Tarihi: 27.09.2022

Published / Makale Yayın Tarihi: 30.09.2022

Doi: 10.35859/jms.2022.1135491

Değerlendirme ve İntihal/Reviewing and Plagiarism

Bu makale iki taraflı kör hakem sistemine göre en az iki hakem tarafından değerlendirilmiştir. Makale intihal.net adlı intihal sitesinde taranmıştır. / This article has been reviewed by at least two anonym reviewers and scanned by intihal.net plagiarism website.

Citation/Atıf:

Korkmaz, E. (2022). Türkiye ve İngiltere Penceresinden Musul Meselesi: Konstrüktivist Bir Okuma, The Journal of Mesopotamian Studies, 7 (2), ss. 244 - 257
DOI: 10.35859/jms.2022.1135491

The Issue of Mosul from Turkey and England Perspective: A Constructivist Reading

ABSTRACT

As a province of the Ottoman Empire, Mosul has been a center where religious groups such as Islam and Christianity, as well as different ethnic groups such as Kurds, Arabs and Turks, lived for years. In the First World War, after the British occupied Iraq, they tried to dominate this region in terms of their imperialist policies. Mosul was separated from the Ottoman Empire in 1924 with the support of the League of Nations and a new order was created here. Mosul has historically been a center for Sunni Muslims, mostly Kurds and Turkmen. The aim of the study is to reveal that not only the natural resources or material aspects of the region, but also the cultural and historical aspects are important when the Mosul Question is discussed in international treaties and conventions such as the Lausanne Conference and the Brussels line. In this study, the Mosul Issue has been analyzed in the context of constructivism theory under Turkish and British theses. Constructivism theory argues that the relations between states and societies are not based on purely materialist or positivist facts, as realist theories claim, beyond that, there is also the social context of these relations. Therefore, it is important to evaluate the people of Mosul in the context of demographic, religious and identity in the 1920s. While approaching Mosul in the context of British interests in the study; It has been found that Turkey wants to win Mosul for reasons such as economic, political and security.

Keywords: Mosul, Kurdish, Turkish, British, Constructivism.

Giriş

Musul tarih boyunca gerek coğrafik konumu ve gerekse de yeraltı zenginlikleri bakımından önemli bir potansiyele sahip olmuştur. Ayrıca Musul Asya ve Avrupa arasında tarihi bir geçiş kenti olmasının yanında önemli bir ilim ve kültür şehri olmuştur. Kent Babil, Med, Asur, Emevi, Abbasi, Kürt mirlikleri ve Osmanlı gibi farklı medeniyetlere beşiklik etmiş kadim bir kavşaktır. Yavuz Sultan Selim döneminde (1517) Osmanlı Devleti topraklarına katılan Musul vilayeti uzun yıllar valiler tarafından idare edilmiştir (Yılmaz, 1995: 135). Birinci Dünya Savaşından sonra Fransız ve İngilizlerin Musul üzerinden hâkimiyet mücadelesi olmuş olsa da Fransızlar burayı başka çıkarlar bağlamında İngilizlere bırakmışlardır.

Bu çalışmada Musul'un yukarıda anlatılan özellikleri, Birinci Dünya Savaşından sonra İngilizlerin işgali neticesinde Lozan Antlaşmasında Türkiye ile öne sürülen tezler üzerinden tartışılmıştır. Söz konusu iki devletin Musul üzerindeki hak arayışları konstrüktivizm (sosyal inşacılık) teorisi ışığında analiz edilmiştir. Konstrüktivizm'e göre toplumlar arasındaki ilişkiler fikir, anlam, tarihsel bağlar, söylem ve kültürel birlikteliğe dayanmaktadır. Bu bakımdan Osmanlı Devletinin uzun yıllar hâkimiyetinde olan bölge nüfusunun büyük bir bölümü Kürt ve Türkmenlerden oluşmuştur. Nitekim söz konusu halklar burada ortak bir anlayış etrafında uzun yıllar birlikte yaşamışlardır. Buna mukabil İngilizler Birinci Dünya Savaşı ile bölgeyi güç ve çıkar bağlamında işgal etmişlerdir. Dolayısıyla mesele sadece Rasyonalist teorilerle açıklanamaz bunun yanında meselenin tarihsel ark planına ve etnik bağlarına göre açıklanması önem arz etmektedir. Bu çalışmada rasyonalist bakış açıları görünse de konstrüktivizm bağlamında meselenin normatif yönlerinin açıklanmasına yoğunluk verilmiştir.

1. Konstrüktivizm Teorisi

Sosyal inşa ya da konstrüktivizm'in tarihi XVIII. yüzyıla kadar götürülüp Vico ve Kant'a dayandırılmaktadır. G.Vico'nun (1668-1744) düşüncesinde tabii dünya Tanrı inşasıdır, tarihe dayalı dünya ise insanların inşasıdır. Tarih toplumsal ilişkilerin sonucunda oluşmuştur, kadınlar ve erkekler birlikte tarihlerini yapmışlardır. Dahası, tarihin çıktıkları olan devletleri de insanlar yapmışlardır. Devletler, suni oluşumlardır ve aynı zamanda devletler sistemi de yapaydır. 1710 yılında bilginin yapısı üzerine bir eser yayınlayan Vico, bilginin, bilen tarafından oluşturulmuş bir şey olduğu söylemiştir. Vico, kavramsal bapta, "doğru" ve "bilgi" arasındaki ilişkiyi, dilin kökeni ve insan zihninin bilgi oluşturma isteği üzerinde durmuştur. Ernest von Glasersfeld'e göre Vico'nun sloganı, "İnsan aklı sadece insan aklının yaptığı bilir" şeklindedir (Kıran ve Arı, 2011:7). Tarih, insanların yaptıklarının dışında bir şey değildir. İnsanlar, kendi tarihleri yapmanın yanında tarihsel yapılar olarak devletleri de yapmışlardır (Jackson & Sorensen,2007:211). Immanuel Kant (1734-1804), Konstrüktivizmin önde gelen temsilcilerinden bir başkasıdır. Kant evren hakkında malumat elde edilebileceğini ama bu malumatın genellikle öznel malumat olduğunu çünkü bunun insan bilinciyle elekten geçirildiğini varsaymaktadır. Max Weber'e (1864-1920) göre, toplumsal dünya açık olarak fiziksel dünyadan farklıdır. Sosyal dünya, doğal dünyayı anladığımız şekliyle anlaşılması kolay değildir ve değişik bir yorumlama tarzı gerektirmektedir. Dahası, sosyolojik bilginin en önemli özelliği, rölatif düşünceye dayanmasıdır (Büyüktanır, 2014). Adler'e göre sosyal inşa ya da konstrüktivizm maddi dünyanın insana dair epistemik, normatif ve dinamik kavrayışı ile maddi olmayan dünyanın insana dair algıları karşılıklı olarak birbirini şekillendirmektedir (Adler, 1998).

Konstrüktivizm esas gelişimi, 1980'lerden sonra gündeme gelen ve özünde pozitivistler ile post-pozitivistler arasında yaşandığı varsayılan “üçüncü büyük tartışma” ile ilişkilendirilerek ele alınmaktadır (Lapid, 1989:235-257). Konstrüktivizm, Soğuk Savaşın sona yaklaştığı bir dönemde farklı kesimlerin kimliklerini ve çıkarlarını nasıl gördükleri ile ilgili bir meseledir. Dolayısıyla konstrüktivizme göre “kimlikler ve çıkarlar nasıl oluşur?”, ‘Nasıl gelişir?’ ve ‘devletlere nasıl şekil verir?’ sorularına cevap arayarak kendini ifade etmeye başlamıştır (Akdemir, 2012:18). Konstrüktivizm siyasal alan ve devletlerarasındaki ilişkiler bağlamında Realizme karşıt bir fikir olarak ortaya çıkmıştır. Mamafih Walt’a göre, devletlerarasındaki ilişkiler salt anarşi, güç ve çıkarlar üzerinden değerlendirilemez. Bunlara ek olarak fikirler, kimlikler, kültürler, değerlerinde yukarıda sözü edilen ilişkilerde önemli pozisyonları vardır (Walt, 1998). Uluslararası ilişkilerin salt materyalist ilişkiler üzerinden değerlendirilemeyeceğini belirten Alexander Went’in 1999 yılında Cambridge Üniversitesinde yayınladığı “Uluslararası İlişkilerin Sosyal Teorisi” ya da orijinal ismi ile “Social Theory of International Politics” isimli kitabı uluslararası ilişkiler (Uİ) disiplininde yeni bir tartışma başlatmıştır. Bu eser ile uluslararası ilişkiler disiplinine konstrüktivist kuramı (İnşacı) kazandıran yazar, felsefenin temellerini açıklamanın yanında, kuramın Uİ alanındaki yansımalarına da değinmektedir (Demirtaş, 2009:2). Yazar bu eserde tek tek ülkelerin dış politikaları üzerinde durmayıp dünya politikasını bir bütün olarak ele almaktadır. Went çalışmasında “güç”, “çıkar” ve “kimlik” konuları üzerinde özel olarak durup, bu kavramların sosyal inşa süreçlerinde önemli olduğunu çizmiştir.

247 | Konstrüktivizm kimlik ve çıkarların sosyolojik olarak oluşturulduğunu, bunların da dış politikayı belirlediğini varsaymaktadır. Örneğin Soğuk Savaş sonrası, Berlin Duvarının yıkılması, İkiz Kulelere yapılan saldırılar vb. olayları rasyonalist (Liberal ve Realist) yaklaşımların öngörememesi neticesinde dünya politikasını anlamak için yeni politikalara doğru bir arayış içine girilmiştir. Bu arayışın sonucu olarak konstrüktivizm ortaya çıkmış ve var olan/olacak problemlerin çözümü ve engellenmesinde sosyal ilişkiler ile anlam odaklarının etkili olacağını ifade etmiştir. Öte yandan uluslararası ilişkilerin istikrarlı olmadığını devamlı süren bir değişimin olduğunu altı da çizilmiştir (Arı, 2013:503). Went’in çalışmalarının odağında yer alan kimlik, çıkardan önce gelen bir kavramdır yani kimlik çıkarın temelidir. Mantıksal olarak “ne istediğimizin” “kim olduğumuza” bağlıdır yani istek, ihtiyaç ve arzularımız kimliğimize göre oluşmaktadır. Birey önce kendini tanımlayacak ondan sonra “güç” gibi kavramları tanımlamaya başlayacaktır. Bu nedenden dolayı uluslararası sistemde bir aktörün ne gibi politikaları kanaat getirmesi için bir kimliğin yanında bu kimliğe uygun çıkar belirlemesi gerekmektedir. Kimliğin ve çıkarların tespit edilmesi süreçtir ki bu süreç beraberinde “sosyal inşa” kavramını getirmiştir (Went, 1999:372; Wendt, 2013:9).

Konstrüktivist düşüncenin spesifik yönü, materyali kısmen reddetmesi ve sosyal yönünün ağır basmasıdır. Doğa ile sosyal dünyayı ve pozitivism ’in savunduğu doğal yöntemlerle sosyoloji ve araştırmadaki hermenotik bakış açılarını tamamen birbirinden ayırmaktadır. Konstrüktivizm ontolojik olarak sosyal gerçekliğin inşasıdır, somut gerçekliğin haricinde onun vermiş olduğu anlam üzerine odaklanmaktadır. Örneğin, altın bir madendir, fakat onun kıymeti, dünyaca kabul edilebilirliği ayrı bir anlam ifade taşımaktadır. İşte konstrüktivizm aslında insanların bu madene yüklemiş oldukları anlam üzerinde bina edilmiştir. Alexander Wendt, bu düşünüşün salt bir uluslararası siyaset kuramı olmadığını söylemektedir (Wendt, 1999:142). Bu anlamda kuram birbiri ile ilişkisiz görünen konuları

kuramsallaştırmayı mümkün hale getiren genel bir şema çizmektedir. Amaç ise yaşanan dünyayı anlamlı kılmaktır. Konstrüktivizm, insanı doğal çevresi ile etkileşim halinde olan sosyal bir varlık olarak kabul etmektedir. Bu etkileşim, bazı kural, amil ve kurumlar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Konstrüktivizm, Uİ’de güç ve çıkar gibi unsurlar kadar kimlik, fikir, kültür, söylem gibi unsurları da analizlerine dâhil edilmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla, konstrüktivizm en saf şekliyle, insan bilinci ve onun uluslararası arenadaki rolü ile alakalı bir kavram olarak açıklanmaktadır. Mesela devletler kendi aralarında hem fikirselsel hem de fiziksel ilişkileri bir arada yürütebilmektedir (Ruggie, 1998: 878-883; Wendt, 1996: 49). Wendt’e göre aktörlerin ya da devletlerin kimlikleri başka bir aktörü veya devleti olumlu/olumsuz etkileyebilmektedir. ABD’ye göre “Kuzey Kore’nin beş nükleer silahının etkisi beş yüz İngiliz nükleer silahının etkisinden daha tehlikelidir” (Wendt 1995:73). Basit bir ifade ile “İngiltere dost, Kore ise düşman” çıkarımında bulunabilmektedir. İngiltere’nin dost olarak görülmesi, kimlik bakımından ABD’ye benzeşmesinin yanında çıkarlarının da ortak bir alanda buluşabilme ihtimalinden kaynaklanmaktadır (Sınır, 2019). Bunun yanında konstrüktivistlere göre uluslararası yapı ve aktörler arasındaki ilişki çıkarlara bağlı olarak değişmektedir. Konstrüktivistler sadece uluslararası alandaki aktörler ve onların etkilerine bakmamışlar, ayrıca normların kökenine ve dinamikliğine ve bu alandaki uğraşlara yoğunlaşmışlardır (Finnemore, 1996:137).

2. Bulgular

2.1. Musul Meselesi

Musul, Asya ve Avrupa arasında tarihi bir izlek veya geçiş olarak kabul edilen bir vilayettir. Musul Mezopotamya bölgesinde daha ilkçağlardan beri önemli kültür ve medeniyetlerin doğup geliştiği ve yaşadığı çok önemli bir merkezdir. Musul vilayeti Sümer, Akad, Babil ve Asur medeniyetleri tarafından kurulup bunların dini bir merkezi olmuştur. Hz. Ömer döneminde İslam medeniyetinin yönetimine geçmiştir. Musul, 1057 yılında Türk Selçuklu Devleti yönetimine katılmıştır. Musul 1516 Çaldıran Savaşı ile Osmanlı Devleti hakimiyetine girmiş ve bu hakimiyet 1926’ya kadar sürmüştür (Yerlikaya, 2019:12-13; Demir, Demirbaş ve diğerleri, 1993:7).

Uzun dönemde Osmanlı Devleti yönetiminde kalan Musul, devletin son döneminde (1915-1922) 90 bin km’lik bir alanda ve Türk-Kürt nüfusu 350 bin kişi olan bir bölge olmuştur. İdari taksimata göre Musul üç Sancaktan oluşuyordu: bunlar Musul, Kerkük ve Süleymaniye sancaklarıdır (Öke, 1987). Kaymaz’a göre Birinci Dünya Savaşından önce Musul nüfusunun yaklaşık % 90’ını Müslümanlar, Müslüman nüfusun % 97’sini de Sünniler oluşturmuştur. Etnik olarak, toplam nüfusun % 55-60’ını Kürtler, % 10-15’ini Türkler, % 10-15’ini Araplar, % 4-5’ini Hıristiyanlar, % 1-2’ini Yahudiler oluşturmaktadır. Ancak, İngiltere bölgeye ait çıkarlarının belirmesiyle birlikte, bu bölgede yaptığı nüfus sayımlarında, Arap ve Gayrimüslim nüfusun miktarını fazla ve ayrıca Türk ve Kürt nüfusunu gerçek sayı ve oranların çok altında göstermiştir (Kaymaz, 2003:28-29). Meray’a göre ise İngilizler Musul Meselesini Gayrimüslimler ve Araplar üzerinden savunurken, Türkiye ise Musul nüfusunun %85’nin Türk ve Kürtlerden oluştuğunu ileri sürmüştür. İngilizlerin 1921’de vermiş istatistiklere göre Musul’da; Arap: 185.763, Kürt: 452.720, Türk: 65.895, Hristiyan: 62.225, Yahudi: 16.865 yaşamıştır (Meray, 1969:367). Başka bir kaynakta 1921 yılında Musul’da Araplar 186.000, Kürtler 455.000,

Türkler 66.000, Hıristiyanlar 62.000, Yahudiler 17.000 olmak üzere Musul Vilayeti'nin nüfusu 750.000 ile 800.000 arasında olmuştur (Yerlikaya, 2019:63). Başka bir istatistiğe göre, Musul'da 104.000 Kürt, 35.000 Türk, 28.000 Arap ve 31.000 diğer etniklere bağlı insanlar yaşamıştır. İngilizlere göre ise 179,820 Kürt, 14.895 Türk, 170.663 Arap, 67.090 Gayrimüslim hesaplanmıştır (Yıldız, 2005:204). Lord Curzon'a göre Türkiye'nin belirttiği istatistikler gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü Kürtler devamlı yer değiştirmişlerdir bazen İran bazen de Irak'ta yaşayan Kürt nüfusu mevcuttur (Yıldız, 2005:209).

Lozan Konferansında Türkiye ile İngiltere temsilcileri arasında Musul üzerine hararetli tartışmalar yaşanmış ve her iki devlet kendi tezlerini ileri sürmüştür. Musul Türkiye için Şark Vilayetlerinin (Doğu Anadolu) bir parçası olarak düşünülmüştür (Şimşir, 1994:22). İsmet Paşa'ya göre Türkiye için Musul tarihsel olarak Türkiye'nin ayrılmaz parçası olarak görülürken, İngilizler için bölge sadece ekonomik zenginlik veya petrol rezervi olarak görülmüştür (Şimşir, 1990:53). Türkiye, Musul Meselesinde plebisit (referandum) isterken, İngilizler buranın sorgusuz kendilerine verilmesi için meseleyi Milletler Cemiyetine (MC) havale etmişlerdir (Şimşir, 1990:73-76). Curzon'a göre Irak, Birinci Dünya Savaşı sırasında İngilizler tarafından işgal edilmiş ve Türk orduları yenildikleri için bölgeden çekilmiştir. 1919 Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı İmparatorluğu tarafından alınmış ülkelere manda sistemi uygulanmasına karar verilmiş ve bu karar Başkan Wilson'ın ilkeleri göz önünde bulundurularak alınmıştır. Nisan 1920 Müttefik devletler San Remo'da düzenlenen konferansta Irak'ın mandasını İngiltere'ye vermeye karar vermişler ve Ağustos 1920'de Sevr Anlaşması ile bu karar onaylanmışlardır. İngilizlere göre, Osmanlı meclisinin kabul ettiği "Misak-ı Milli" ile Musul topraklarının kendisine bırakılmasını istemesi ciddiye alınmaz. Türk hükümetinin Musul vilayetine dair vermiş olduğu nüfus istatistikleri sadece askeri açıdan tutulduğu için gerçeği yansıtmamaktadır (Öke, 1987:104-106).

5 Haziran 1924'te İstanbul'da toplanan Haliç Konferansında da Türkiye'nin Lozan'da ileri sürdüğü, yani Musul'un dini, siyasi, ırki ve coğrafi gerekçelerle Türkiye'ye verilmesi gerektiği tezi, İngilizlerce kabul edilmemiştir. İngiltere Musul'un yanında Hakkâri'deki dinsel çoğunluğun Süryani (Nasturi) olduğunu ileri sürerek bölgenin Irak'a katılması gerektiği tezini ileri sürmüştür (Aydoğan, 2013:190). Türkiye Büyük Millet Meclisi, Fethi Bey'i Haliç Konferansına gönderirken, Kerkük, Musul ve Süleymaniye'nin Türkiye sınırları kalacak biçimde Türkiye-Irak sınırının çizilmesi noktasında ona telkinde bulunmuştur. Ayrıca bunun karşılığında bölgedeki petrolere İngilizlerin de ortak edilmesini söylemiştir (Şimşir, 2005:863). İngilizlerin Musul Meselesindeki temel amaçları: ileride Türkiye'nin içişlerine karışmak ve devleti parçalamak için Nasturiler gibi bir azınlığı elinde tutmak, Musul'daki petrol yataklarına hüküm etmek ve Kürtleri Araplara karşı korumak bahanesi ile Irak'ta kalıcı olmaktır (İleri, 2000:73; Şimun, 1991:26-28).

Lozan Görüşmelerinde İngiliz temsilcisi Curzon, Musul'un Irak'a bırakılması için şu gereçleri öne sürmüştür:

"Musul nüfusunun çoğunluğu Arap'tır, Kürtler ise Türkler ile yaşamak istememektedirler; savaş öncesi olaylar (Dersim ve Bitlis ayaklanmaları) bunu göstermektedir. İngiltere, Birinci Dünya Savaşında Türkleri yenerek Irak'ı fethettiğinden, Musul üzerinde hakkı vardır". Buna karşılık İsmet Paşa ise şu dayanakları ortaya koymuştur: "Musul'da Araplar azınlıktır, Kürtlerin Türklerle bir problemleri yok nitekim Birinci Dünya Savaşında ve Kurtuluş Savaşında Kürtler büyük fedakârlıklar yapmıştır"

ayrıca 1920 Meclisinde çok sayıda Kürt mebus vardır. Irak'ın hiçbir devletin mandasına ihtiyacı yoktur; İngilizlerin Irak ile yaptığı hiçbir antlaşmanın kıymet-i harbiyesi yoktur dolayısıyla İngiltere'nin fetih hakkı gibi bir durum söz konusu değildir. Son olarak coğrafi ve siyasi olarak Musul Anadolu'nun bir parçasıdır" (Meray, 1969:364-368).

1925 yılında toplanan Milletler Cemiyeti, Türkiye'nin hoşnutsuluğu üzerine Musul Meselesini Lahey Adalet Divanına göndermiştir. Türkiye, Musul Meselesinin siyasi bir karar olduğu gerekçesi ile Divan'a katılmamıştır. İngilizlerin beklentileri doğrultusunda Lahey Adalet Divanı, meselenin MC kararına göre çözülmesini uygun bulmuştur. Sonuçta, 5 Haziran 1926'da Türkiye, İngiltere ve Irak Hükümetleri arasında yapılan Ankara Antlaşması ile Türkiye ve Irak arasındaki sınırdaki küçük değişiklikler yapılmasına karşın, sınır İngiltere'nin istediği biçimde çizilmiştir. Böylece Türkiye'nin doğu sınırı, Misak-ı Milliden fedakârlık etmek pahasına da olsa, çizilmiştir. Böylece Türkiye'nin İngiltere ile olan son büyük anlaşmazlığı ortadan kalkmıştır. Musul Irak'a bağlanmış, Hakkâri'de Türkiye sınırları içinde kalmıştır. Ankara Antlaşmasına göre Aşita (Çığlı), Helemon (Andaç) köyleri Türkiye-Irak sınırları olarak belirlenmiştir (Aydoğan, 2013:190).

2.2. Konstrüktivizm Bağlamında Bulguların Analizi

Konstrüktivizm insanları topluma, toplumu insanlara belirli kurallarla yaklaştıran bir düşünce biçimidir. Hukukun da içinde olduğu bu kurallar bir süreklilik ve karşılıklılık ilkesi ile bağlıdır (Onuf, 1998:60). Musul kentinde Türk ve Kürt nüfusunun birlikte yaşaması ortak geçmiş bağlamında Türkiye'nin elini güçlendirmiştir. Çünkü Türkiye'de yaşayan Kürtler ile o dönem Musul'da yaşayan Kürtlerin aynı etnikten olması Türkiye tarafından materyalist olmaktan çok sosyal bağlamda değerlendirilmiştir. İngiltere, Lozan Antlaşmasında Kürtlerin Türkiye'den ayrı bir yönetim altında kendilerine ait bir siyasi yapı kurmak istediklerini belirtmiştir. Türk temsilcisi İsmet Paşa ise Kürtlerin böyle bir amaçlarının olmadığını tam tersine Türkiye meclisinin Türk ve Kürt Meclisi olduğunu dile getirmiştir (Meray, 1969: 364-368). Bunun yanında Türkiye için diğer bir husus dini aidiyet olmuştur. Musul'da yaşayan Müslümanlar ile Türkiye halkının ortak değeri olan Müslümanlık önemli bir bağ olarak tespit edilmiştir. Türkiye için Musul'da yaşayan Türkmen ve Kürtlerle olan tarihsel bağlar ve kadim birliktelik Musul'un Türkiye topraklarına katılması bağlamında öncelikli olmuştur. İngilizler için ise Musul'daki yeraltı kaynakları ve Musul üzerinden bölge üzerindeki emperyalist politikalarının yürütülmesi önem taşımıştır. İngilizlerin amacı güneydeki Kürtleri birkaç bölgeye ayırıp Irak rejimine bağlamak olmuştur (Yıldız, 2005:207). Böylece birleşik bir yapı yerine birbirinden kopuk ve onların çıkarlarına uygun bir Kürt yapılanması oluşturmak istemişlerdir.

Konstrüktivizm aslında kimlik ve fikirlerin nasıl oluşturulduğu ve değişim geçirdikleri ile devlet faaliyetlerini anlamada ne tür etkileri olduğu gibi konular üzerine odaklanır (Walt, 1998: 25). Dolayısıyla Kürtlerin Müslüman kimliği Türkiye için önemli bir etken iken İngilizler ise buna karşılık bölge üzerinde hegemonik amaçlarını sürdürmek için çaba vermiştir. Mehmet Pınar'a göre İngilizlerin bakış açısı ile Türkiye'nin Musul üzerindeki temel amacı petrole ulaşmaktır (Pınar, 2017:173). Öte yandan Musul'da yaşayan Hristiyanların dini kimliği de İngilizlerin Musul'da hak iddia etmeleri için bir dayanak teşkil etmiştir. Mamafih konstrüktivizmin yapı-aktör kavramları bağlamında konuya yaklaşıldığında güç, çıkar ve toplumsal ilişkilerin yönü değişebilmektedir. Çalışmanın örneği olan dönemde Irak'taki temel aktör İngiltere olduğu için oradaki demografik yapıya bağlı olarak siyasal yapı

da dönüştürülmeye çalışılmıştır. Çıkara bağlı siyasal kimliğin dönüştürülmesi gücün toplumsal yapıyı değiştirmesi üzerinden okunabilmektedir. Konstrüktivizm, kimliğin çevrenin algı, düşünce, tanımlama biçimi ile oluştuğunu bize kavratır. Örnek vermek gerekirse Wendt'e göre John'un profesör kimliğinin (benlik) olduğunu söylemesi tek başına yeterli değildir. Eğer John'un öğrencileri (ya da ötekiler) bu kimliği tanıyorlarsa ve bu kimlik ile etkileşirlerse anlamlı olur (Wendt, 2016:279). Dolayısıyla Musul Meselesinde İngilizlerin veya Türkiye tarafının düşündüklerinden farklı olarak o bölgede yaşayan Kürtlerin kime ve nereye bağlı yaşamayı seçmesi önem taşımaktadır. Sevr antlaşmasınının 64. maddesinde Kürtlerin kendilerine ait müstakil ya da bağımsız bir statüye kavuşturulmasından söz edilmiştir (Erim, 1953:552). Mesud Barzani'ye göre amcası Şeyh Abdüsselam Barzani 1900'lü yılların başında hiçbir devletin egemenliği altında kalmadan Kürtlerin yaşadıkları yerlerde dil, eğitim, idari anlamda kendilerini yönetmesine dair bir karar alıp Osmanlı Devletine sunmuştur. Osmanlı Devleti bunu isyan teşebbüsü olarak değerlendirip sonraki süreçte Şeyh Abdüsselam idam edilmiştir (Barzani, 2006:25-26). Bu durum Kürtlerin herhangi bir devletin boyunduruğunda kalmadan kendilerini yönetebilecek bir seviyede olduklarının ilanı olarak okunabilmektedir. İngiltere açısından Musul Meselesi oradaki çıkarları bağlamında değerlendirilebilmekte iken; Türkiye açısından ise Musul Osmanlı Devletinden miras kaldığı için Türkiye'ye katılması gerekmektedir. Oysa o dönem Irak Kürtlerinin Şeyh Mahmut Berzenci önderliğinde başlattığı mücadele, Kürtlerin bağımsız yaşama arzularının bir ifadesi olarak değerlendirilmektedir (Şirin, 2017: 206).

Curzon'a göre "eğer Musul Türkiye'ye aitse o zaman neden Büyük Millet Meclisinde Musul milletvekili yoktur? Çünkü Musul Kürt ve Araplardan oluşan bir vilayettir". İsmet Paşa'ya göre de bu durumun sebebi, Musul'un işgal altında olması ve burada serbest seçimlerin yapılamamasıdır (Yılmaz, 1995:54). Her devlet ekonomik ve siyasal çıkarlarına uygun fikir ve dayanaklar ortaya atabilmektedir. Bu bakış açısı ile Türkiye'nin temel tezi Musul'un tarihsel geçmişi ve orada yaşayan Türkmen ve Kürt nüfusu olmuştur (Pinar, 2017:180). İngiltere ise her seferinde Türkiye'nin tezlerini çürüterek mevcut toplumsal yapıyı lehine çevirmeye çabalamıştır.

MC'ye (Milletler Cemiyeti) havale edilen Musul Meselesi için 30 Eylül 1924 tarihinde bir oluşturulan bir komisyon ile durum değerlendirilmesi yapılmıştır. Komisyon hazırladığı raporunda, Türk tezleri çürütülmüş ve Musul İngilizlerin mandası altında Irak sınırları içinde bırakılmıştır. İngilizlerin desteği ile Musul Meselesi, Lahey Adalet Divanına götürülmüş; fakat Divan, MC kararını esas almıştır. Esasen İngilizlerin temel beklentisi de bu yönde olmuştur. Çünkü MC'de İngilizleri tatmin edecek bir kararın çıkacağı inancı hasıl olmuştur (Demir, Kalkan ve Erdoğan, 2017:44-45). Türkiye ve İngiltere çıkarları bağlamında Musul'a yaklaşmışlardır. İngilizler burayı mandası altında tutmak için Arap ve Gayrimüslimleri kullanarak amacına ulaşmak istemişlerdir. Öte yandan Türkiye Musul'u hâkimiyetine almak için orada yaşayan Türkmen ve Kürt nüfusunu ön plana sürmüştür. TBMM gizli celse zabıtlarına göre Türkiye sınır güvenliği ve zengin maden yataklarına sahip olmak için Musul'u kaybetmek istememiştir. Hatta bunun için savaştan kaçınılmaması gerektiği dönemin vekillerince dile getirilmiştir (Pinar, 2017:175-177). Dr. Rıza Nur ve Erzurum Milletvekili Durak Bey ise Musul'un kaybedilmesi durumunda Türkiye'nin başına bir "Kürdistan fikri" çıkacağını dile getirmiştir. Ayrıca İngiltere'nin bu yönlü bir planı olduğu söylenmiştir (Nur, 2008:87; TBMM Gizli Celse Zabıtları). Van milletvekili Haydar Bey, Musul Meselesinde İslam şemsiyesi altında Türk-Kürt

birliği sağlanırsa İngilizlerin planlarının boşa çıkacağını söylemiştir (Pınar, 2017:178). İsmet Paşa, Lozan Konferansında Musul'daki Kürtlerin Türkiye'dekilerle aynı şekilde değerlendirdiğini söylemiş olsa da Musul Irak'a dahil edildikten sonra Kürt politikası da değişime uğramıştır. Bu bakımdan devletlerin politikaları güç ve çıkara göre değişim göstermektedir. Aynı şekilde İngiltere, Irak'ta yaşayan Asuri ve Arapların desteği ile Kürtlerin üzerine bomba yağdırmaktan çekinmemiştir (Meray, 1969:348-350). Güç bazı devletlerin diğerlerini kendi istekleri doğrultusunda hareket ettirmesidir. Fikri anlamda yapılan yöneltme ve yönlendirme konstrüktivist (sadakat, bağlılık ve yükümlülük) olarak okunabilmektedir (Heywood, 2013:44). Devletlerin kimliği çıkarları ve politikalarını etkiler ayrıca devletlerin kimliği aynı zamanda devletlerarası normatif yapıları yani rejimleri ve güvenlik topluluklarını da etkilemektedir. Normlar ve kurallar olarak tanımlanabilecek olan ve devletlerin çevresel yapısını ifade eden kültürel ve kurumsal unsurlar devletlerin çıkarlarını, politikalarını ve kimliğini etkilemektedir (Arı, 2013:501-502). Osmanlı Devletine göre yönetiminde bulunan Musul'da tarihsel bir birliktelik mevcuttur oysa İngilizler hiçbir zaman buraların sahibi olmamışlardır. İngilizlerin memurları bölgede dolaşarak yaptıkları kazı ve diğer çalışmalarla bölgenin Hristiyanlara ait olduğunu ispat ederek onlar üzerinden Musul'da söz sahibi olmak istemişlerdir (Meray, 1969:344-346). Bunun yanında konstrüktivistler paylaşılan fikirler (düşünceler), inanç ve değerlerden oluşan sistemin yapısal nitelikte olduğunu ve bu niteliklerin toplumsal, siyasal eylemi etkilediğini ileri sürmektedir (Reus-Smit, 2013:294). İngilizlere göre dini bir grup olan Asuri/Nasturilerin Hakkâri'den göç ettiklerini dolayısıyla bu grubu barındırmak için Musul'un yanında Hakkâri'nin de Irak topraklarına katılması gerekmiştir (Aydoğan, 2013:190). Bu söylem üzerinden konuya yaklaşıldığında İngilizlerin öne sürdüğü tezler Irak'ta Kürtler için olumlu bir sonuç olarak ortaya çıkmamaktadır. Bir taraftan Kürtlerin Musul ve çevresi üzerindeki hakları gündeme alınırken öte taraftan Hristiyan kozunun ortaya atılması İngilizlerin çelişkili bir politika yürüttüklerinin açık delillerinden bir başkasıdır.

Devletlerarasındaki ilişkiler her zaman için sosyal bağlamında değerlendirilemez çünkü çıkar, egoizm ve güç bu sosyal ilişkilerden daha öncelikli olabilmektedir (Jackson ve Sorensen, 2007). Devletlerin niyetleri muğlaktır ve bizim onları anlamayacak kadar belirsizdirler. İnsanlar birbirlerinin niyetlerinden tam emin olamazlar, çünkü zihinleri okuyamazlar ve zihinler her zaman değişken olabilmektedir. Uluslararası sistem içindeki göreceli düşük kurumsallaşma ve değerlendirmedeki yanlış olma tehlikesi nedeniyle niyet ve amaçlar belirgin değildir. Devletler ancak ilişki içine girdiklerinde birbirlerinin niyetlerini anlayabilir ve bu niyetlere yönelik politika geliştirebilirler (Wendt, 2016:142-143). Geline aşamada Kürtler, İngilizlerin bölgede süren politikalarına karşı mücadele verirken aynı zaman da Türkiye Musul üzerindeki politikasını değiştirmeye çalışmıştır. Nitekim Şeyh Mahmud önderliğinde Kürtlerin bir statü kazanma ihtimali dahilinde bu durum Türkiye'nin çıkarlarına aykırı bulunmuştur. Wendt'e göre olaylar arkalarında bulunan ve gözlenebilen nedenlere dayanmaktadır (Wendt, 2016:85). Türkiye konstrüktivizm bağlamında (din, etnik yapı, milliyet, kimlik, tarihsel bağlar vb.) Musul Meselesine yaklaşır burayı Misak-ı Milli çerçevesinde topraklarına katmak istemiştir fakat Irak'taki Kürtler otonom bir yapı için mücadele ettiklerinde söz konusu konstrüktivist bakış açısı realist bir aşamaya geçmiştir. Bu aşama güç ve güvenlik üzerinden değerlendirilmiştir. Aksoy (2015:45), Realizm'de "göreceli kazanç" ve "mutlak kazanç" ayırımlarında bulunur. Göreceli kazanç, bir aktörün kazancının diğerinin kazancı ile karşılaştırması ile hesapladığı

kazançtır. Mutlak kazanç ise diğerinin ne kazandığından bağımsız kazancın hesaplanmasıdır. Realistlere göre devletlerin işbirliğinden elde edecekleri mutlak kazanç kadar göreceli kazançlarını da önemserler. Çünkü bu iş birliği aynı zamanda rekabeti de beraberinde getirdiği için rakibin ne kazandığı ve ileride bu kazançla ne yapabileceğinin ayrıca hesaplanması ve bunun olumsuz etkilerine karşı itidalli olması gerekmektedir. Musul vilayetinin İran, Irak, Suriye ve Türkiye gibi bir dörtgende yer alması Türkiye ile İngiltere arasında güç ve çıkar bakımında önemli olmaktadır. Nitekim buraya sahip olmak aynı zamanda bölgenin zenginliklerine (özellikle petrol) sahip olmakla eşdeğer görülmüştür. Dolayısıyla burada belirleyici husus güç ve çıkarın korunmasıdır. Güç ve çıkar çoğu zaman tarihsel yaşamışlıkların önüne geçen bir olgudur. Dahrendorf'a göre, toplum içinde devamlı bir çatışma eğilimi olmuştur. Güçlü topluluklar ve güçsüz topluluklar devamlı kendi çıkarlarını kollayacaklardır; tabi bu çıkarlar zorunlu olarak farklı olmuştur. Er ya da geç güç ve onun karşıtı olan şeyler arasındaki denge bozulmuş ve toplum değişmiş ve sonuçta çatışma hâkim olmuştur (Dahrendorf, 1975:17). Öte yandan Kürtlerin Musul'da vermiş olduğu mücadele aynı zamanda genç Türkiye'nin çıkarlarını korumuştur. Yıldız'a göre, Kürtler Musul'un en büyük nüfusuna sahip bir halk olarak orayı korumaya çalışmışlardır. Türkiye tarafında ise Kürt isyanlarında her zaman İngiliz veya dış güçlerin tahrikleri olduğu söylenmiştir. Fakat Kürtler İngilizlerin ekonomik ambargosu başta olmak üzere her türlü kısıtli şartlara rağmen direnmeselerdi İngilizler Erzurum'a kadar ilerleyişlerini sürdüreceklerdir. Bölgenin Kürtlerin dolaylı desteğinin sonucunda Türk milli mücadelesinin başlangıcı olan kongreler Batı Anadolu'da değil de Doğu Anadolu'da başlamıştır. Buna rağmen Türkiye'nin Musul Meselesinde kurulacak bir Kürdistan'ın İran Kürtleri ile birleşip ileride Türkiye Kürtlerini de yanlarına alacağı kaygısı olmuştur. Bu kaygı ile bölgedeki İngiliz politikalarına karşı değişken bir siyaset yürütülmüştür. Oysa Bitlis mebusu Yusuf Ziya'ya göre Kürt'ün Süleymaniye ve Musul'da bir varlığının olması Türk ve Kürt kardeşliğini pekiştirmiştir. Bu iki halk birbirinin tamamlayıcısıdır. Misak-ı Milli sadece Türk ulusunun sınırlarını değil, Kürtlerin de içinde bulunduğu, diğer Müslüman azınlıklarla birlikte her iki ulusu kapsayan bir bütündür (Yıldız, 2005:49-188-189-196; TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1923:162-163). Yusuf Ziya ayrıca Curzon'a "biz Kürdistan'ın esas sahipleriyiz senden ve senin siyasetinden Musul'u istiyoruz ve alacağız " demiştir (TBMM ZC, Devre: I, s. 166). Hans Morgenthau, insan doğasının hükmetme iradesi yani "animus dominandi" içerdiğini ve bunun zorla fethetmeye meyilli olduğunu ifade eder. Yani devletlerin doğaları gereği saldırgan ve fırsatçı olduklarıdır (Morgenthau, 1947:155). Osmanlı Devletinin Birinci Dünya Savaşında yenik çıkıp topraklarının paylaşılması ve ülkenin her tarafında İtilaf Devletlerini başlatmış olduğu işgaller karşısında halk savunma birliği olarak adlandırabilecek Kuvay-ı Milliye güçlerinin etkinlikleri sınırlı kalmıştır. İngilizler, Birinci Dünya Savaşında Musul'u işgal etmeleri ve Mondros Ateşkes Antlaşması ile bu durumun tescillenmesi orada tasarruf yetkisini onlara vermiştir. Öte yandan Türkiye 28 Ocak 1920 yılında almış olduğu Misak-ı Milli kararları gereğince Osmanlı Devleti Musul'u ülke sınırları içinde göstermiştir (Yılmaz, 1995:46). Son Osmanlı Mebuslar Meclisi toplandığında (16 Mart 1920) Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanırken işgal edilmemiş bir yer olan Musul'un Türk-İslam toprağı olduğu ve bu süreçten sonra İngilizlerce işgal edilmesi haksız bulunmuştur (Pınar, 2017:169). Mondros Ateşkes Antlaşması maddeleri içinde değerlendirilmemekle birlikte Türk tarafı Musul'u İngilizlere teslim etme niyetini taşıırken, Kürtler burayı savunmak için dünyanın en büyük emperyal gücüne karşı savaşmışlardır (Yıldız, 2005:23-26; Sabis, 1951:7). Lozan Antlaşmasından sonra Kürt hakları sadece Musul

Meselesine bağlı olarak gündemde tutulmaya çalışılmıştır. MC 30 Eylül 1924'te Musul'a bir heyet gönderip yerinde inceleme yapmaya karar vermiştir. Bu heyette Macaristan, İsveç ve Belçikalı temsilciler vardır. Ocak 1925'te Türkiye ve İngiliz temsilcileri de bu heyete katılıp Musul'da incelemeler yapıp raporlarını 16 Temmuz 1925'te MC'ye sundular ve bölgedeki Kürtlerin hakları ile ilgili birkaç karara varmışlardır. Bunlar, Kürt halkının isteklerine önem verilmesi, yönetimde Kürt memurlara öncelik verilmesi, mahkeme ve okullarda dilin Kürtçe olarak belirlenmesidir. Bu hakların garantörü de İngiliz devleti olmuştur (Muhammed Emin Zeki Beg, 2018:248-249). Bu garantörlüğe rağmen Musul ve çevresinde yaşayan Kürtler, "İngilizlerin hile ve desiselerinin" farkında olmuştur. İngiliz politikasının yayılmacı emellerine alet etmek istediği özerk bir Kürdistan'ın kendilerine güven vermediğini anlayan Kürtler yaşadıkları alanları sömürgeci güçlere kaptırmamak için direnmişlerdir (Yıldız, 2005:167). İngilizlere göre, söz konusu bölge Birinci Dünya savaşında kendilerince işgal edilmiş ve Sen Remo, Paris Konferansları ile Sevr Antlaşması ile teyit edilmiştir. Türklerin bölge üzerindeki iddiaları gerçeği yansıtmamaktadır. Bu anlamda Musul, Bağdat ve Basra'da yaşayan halklar birleşip İngiliz mandasında yaşamak istemektedir. Bunu yanında Türk devletinin verdiği istatistikler askeri amaçlı tutulduğu için gerçek değildir (Yerlikaya, 2019:62). İngiliz politikalarının farkında olan Kürtler, onların Wilson Prensipleri bağlamında yerel uluslara otonomi verme vaadine kanmamışlardır. Bu anlamda daha 1919'da Şeyh Mahmud Berzenci liderliğinde İngilizlere karşı savaşmışlardır (Yıldız, 2005: 27-30). Yukarıda alınan kararların gereği yerine getirilmeyince Kürtler 1930'dan itibaren Şeyh Ahmet Barzani liderliğinde İngiliz ve Araplara karşı mücadeleye başlamışlardır. Bu mücadele sürdürülürken İngilizler Kürtleri ortadan kaldırmak için karadan ve havadan Kürt yerleşim alanlarını bombardımana maruz bırakmıştır. Kürtlerin bir kısmı Türkiye'ye göç etmek mecburiyetinde kalmıştır (Barzani, 2006:38-50). Uluslararası sistemde bir aktörün bazı politikalara kanaat getirmesi için bir kimliğinin olmasının yanında bu kimliğe uygun çıkar tanımlaması gerekmektedir. Kimliğin ve çıkarların tespit edilmesi bir süreç işidir ki bu süreç beraberinde "sosyal inşa" kavramını getirmiştir (Wendt, 1999:372). Irak'ta yaşayan Kürtler yüzyıllarca üzerinde yaşadıkları toprakları savunmak ile dil ve kültürlerinin tarihten silinmesini engellemek için emperyalizme ve onun işbirliklerine karşı var olma mücadelesi vermişlerdir. Bunu yaparken uluslararası alanda haklılıklarını dile getirmek için mücadele verilmiş olsa da dönemin siyasal çarkı güçlü olan devletlerden yana olmuştur. Geriye Kürtlerin haklı mücadelesini dil, din, kimlik, kültür ve tarihsel kodlarına bağlı olarak gelişen öz savunma ile sürdürmeleri kalmıştır. Bu durum konstrüktivist bakış açısı ile siyasal mücadelenin sosyal inşacı yönü ile okunabilmektedir. Nihayetinde 1960'lı yıllarda Irak'ta İngilizlerin yerini Baas Rejimi almış fakat Kürtler 1991 sürecine kadar mücadelesini yukarıda söz edilen kodlarla sürdürmüş sonuçta 2003'te Baas Rejiminin ABD tarafından ortadan kaldırılması ile Kürtler kendilerine yönelik bir siyasal statü elde etmişlerdir. Birinci Dünya Savaşında dünyanın liderliğini elinde tutan İngiltere, Irak'ta bir düzen kurarak mevcut yapıyı çıkarlarına uygun bir şekilde dizayn etmeye çalışmış ve Musul'da da bu temelde bir düzen inşa etmeye çalışmıştır. Konstrüktivist bakış ile aktörün yapıyı şekillendirmesi olarak okunan bu düzene Irak'ta yaşayan halklardan sadece Kürtler muhalif kalmıştır. Kürtler de tarihsel ve kültürel kodları üzerinde kendi içindeki sosyal ilişkileri geliştirerek varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır. Konstrüktivizmin temel prensiplerinden birisi birey ve toplumların içinde yaşadıkları veya var oldukları çevrede edindikleri sosyal ve normatif dinamiklerdir. Kürtler, yaşam alanları ve burada biriktirdikleri sosyal ilişkileri ile İngilizlerin veya başka bir devletin lütfuna bağlı

olmadan siyasal varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır. Musul Meselesi bu temelde okunmaya çalışıldığında hem Türkiye hem de İngilizler realist davranmışlardır. Irak'ın Kuzeyinde yaşayan Kürtler, etnik ve kültürel bağlarından güç alıp siyasal mücadelelerini sürdürüp kendilerine bir statü kazanmışlardır. Bu mücadelenin temel harcı paylaşılan fikirler (düşünceler), inanç ve değerlerden oluşan sistem ve bunun yapısal niteliği olmuştur. Konstrüktivist görüşe göre toplumların davranışlarını belirleyen normlardır ve kimlik de bunun içinde şekillenmektedir. Oysa rasyonalistlere göre rasyonel ve egoist çıkarları peşinde koşan devletlerin davranışları norm ve toplumsal etkileşimlerden bağımsız olarak diğer devletlerle rasyonel bir şekilde oluşmaktadır. Irak'taki Kürt kimliğinin realitesi dış devletlerin çıkarları değil üzerinden yükseldiği tarihsel ve toplumsal yapının normatifliğinde anlam kazanmıştır.

Uluslararası ilişkilerde tüm politikalar gerçekte güç üzerine inşa edilmiştir. Bu politikalar bir devlet içinde yaşayan farklı etnik ve dini kimliğe mensup toplulukları büyük devletlerin istemleri doğrultusunda yönlendirmektedir. Fakat söz konusu kimliğe sahip topluluklar aralarındaki sosyal ilişkiler sayesinde dış aktörlerin insafına terk edilememektedir. Musul Meselesi çözüldükten sonra Kürtler tarihsel geçmişinin de etkisi ile İngiliz ve onların boyunduruğunda olan Araplara karşı mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Bu durum kimlik veya aidiyet temelli mücadelenin başarısını göstermektedir. Walt'a göre, konstrüktivizm genel anlamda kimlik ve düşüncelerin nasıl oluşturulduğu, nasıl değişim geçirdikleri ve devlet davranışlarını ve etkilerini anlamak olduğu vb. konulara yoğunlaşmaktadır (Walt, 1998: 25). Dolayısıyla toplumların ne istediği veya nereye ulaşmak istediği kimliklerine göre karşılık bulmaktadır. Bu durum konstrüktivizmin de temel prensiplerindedir. Kimlik birey veya toplumun diğerlerinden farkı olduğu için çıkar ve amaçlarda kimliğe göre şekillenmektedir. Bu anlatımlardan, siyasal alanda maddi olmayan yapıların maddi yapılar kadar etkin olduğu sonucu çıkmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı ile ortaya çıkan belirsizlik ve güvensizlik beraberinde anarşiyi getirmiştir. Musul Meselesi bu ortamda tartışılmış ve nihayetinde kent Türk tezlerine ve orada yaşayan Kürt gerçeğine rağmen Irak'ta yaşayan Araplara bırakılmıştır. Bu ortamda Kürtlerin yegâne çıkış noktası Musul dışındaki bölgelerdeki etkinliğini öz güçleri ile savunmak olmuştur. Konstrüktivizm için mantıklı olan şey, anarşi altında farklı sosyal yapı ve düzenlemelerde, kooperatif ve çatışmacı aktörlerin sosyal kimlikleri temelinde ve buna göre kendi ulusal çıkarlarını inşa etme biçimlerine dayanarak oluşturulabilmeleri ve tanımlanabilmeleridir (Srinivasan, 2019). Kürtlerin de Musul sürecinden sonra yaptıkları mücadele bu temelde okunabilmektedir. Anarşi ortamında devletlerin çıkarları değişikdir dolayısıyla Sevr ve Lozan Antlaşmalarında Kürtlerin haklarının garantörü olarak ortaya çıkan veya bu iddiada olan İngiltere, Musul Meselesinin onların lehine çözülmesi ile Kürtlere yönelik politikasını tersine çevirmiştir. Kürtlerin Irak'ta vermiş olduğu mücadele her zaman için İngilizlerin oyunlarından dolayı istenilen seviyede yürütülemediği. Kürt düşmanları daha zengin, daha güçlü olmalarına rağmen Irak'taki Kürtler büyük fedakarlıklar sergileyerek bütün dünyaya varlıklarını kabul etmeyi başarmışlardır.

Sonuç

Uzun yıllar Osmanlı Devleti'nin bir vilayeti olan Musul'un 1917'de İngilizlerce işgal edilmesiyle söz konusu vilayet Türkiye ve İngiltere arasında sorun teşkil etmiştir. Her ne kadar sorun Lozan Antlaşmasında her iki tarafın tezleri bağlamında dile getirilmişse de antlaşmayı yürüten komisyon Musul Meselesinin Türkiye ve İngiltere arasında ikili antlaşmalarla çözülmesini kararlaştırılmıştır. Türkiye, gerek Lozan Antlaşmasında ve gerekse ikili antlaşmalarda tarihsel ve toplumsal dayanaklar ön plana çıkararak Musul'u geri almaya çalışmıştır. Türkiye, Musul'da yaşayan Kürt ve Türkmenlerle olan dil, din, kimlik, kültür gibi ortak özellikleri kullanarak Musul'u almak istemiştir. İngilizler ise Birinci Dünya Savaşı'nda işgal ettiği Ortadoğu'da kurduğu devletlerden birisi olan Irak'ın toprak bütünlüğünü çıkarları bağlamında savunmak istemiştir. İngiltere, Musul'un yeraltı ve yerüstü kaynakları ile oradaki siyasi iradeyi yanına çekerek bölgedeki varlığını kalıcı hale getirmeye çalışmıştır. Sonuç olarak, her iki devlet tezlerini ortaya atıp Musul'u kazanmaya çalışırken Türkiye'nin tezleri daha güçlü olmuştur. Fakat MC'ye havale edilen Musul Meselesi, İngiltere'nin isteği doğrultusunda çözülmüştür. Geline aşamada MC'nin kararı, yukarıda konstrüktivizmden referans edilen kavramları geçersiz kılmış ve bu kavramlar güç, çıkar karşısında anlamsız kalmıştır.

Kaynakça

- Adler, E. (1997). Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics. *European Journal of International Relations*, 3 (3), s. 319-363.
- Aksoy S. Z. (2015), *Uluslararası İlişkiler Kuramları II : Realist Yaklaşım*. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Arı, T. (2013). Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği. *MKM Yayıncılık*, 8. Baskı, Bahar 2013.
- Aydoğan, E. (2013). *Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Dış Politika, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Dersi II*. Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.
- Barzani, M. (2006). *Barzani ve Kürt Ulusal Hareketi I*. (4. Baskı), V. İnce (Çev.), Doz Yayınları.
- Pınar, M. (2017). TBMM Gizli Celse Zabıtlarında Musul Meselesi. *Tezkire: Düşünce, Siyaset, Sosyal Bilim Dergisi*, sayı 61, s. 167-194.
- Büyüktanır, D. (2014). Toplumsal İnşacı Yaklaşım ve Avrupa Bütünleşmesinin Açıklanmasına Katkıları, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 14(2), s.1-24.
- Demir, A., Kalkan, T. ve Erdoğan, E. (ed.), (2017). Kerkük Çok Irak Değil: Eşref Buharalı'ya Armağan. *Türk Tarihine Dair Yazılar II*, Gece Kitaplığı.
- Demir, İ., Demirbaş, U. ve diğ. (1993). *Musul ve Kerkük İle İlgili Arşiv Belgeleri (1525-1919)*. T.C. Başbakanlık Arşiv Daireleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No:11, Ankara.
- Demirtaş, B. (2009). Alexander Wendt, Social Theory of International Politics Kitap İncelemesi, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*. <https://www.uidergisi.com.tr/uploads/yazilar/4957-7-b-demirtas-a-wendt-pdf.pdf>.
- Erim, N. (1953). *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*. C. I, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Heywood, A. (2013). *Küresel Siyaset*. Ankara: Adres Yayınları.
- Jackson, R. & Sorensen, G. (2007). *Intrudiction to International Relations. Theories and Approaches*. Oxford University Pres.
- İleri, C. (2000). Türkiye'de Nasturi Sorunu, Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara. (Bu Tez 2005 yılında, Orient Yayınlarında kitap haline getirilmiştir.)
- Kaymaz, İ. Ş. (2003). *Musul Sorunu, Petrol ve Kürt Sorunları İle Bağlantılı Tarihsel ve Siyasal Bir İnceleme*. İstanbul: Otopsi Yayınları.

- Lapid, Y. (1989). The Third Depate: On the Prospect of International Theory in a Post-Pozitivist Era. *International Studies Quarterly*, 33(3), Aktaran: Sezgin Kaya, Uluslararası İlişkiler Kuramları II, AOF Yayınları, 2013.
- Meray, S. (1969). Lozan Barış Konferansı:Tutanaklar Belgeler, (Cilt: I), *Araştırma Merkezi Dergisi*, 21, S. 63.
- Morgenthau, H. (1947). *Scientific Man and Power Politics*. Latimer House Limited 33 Ludgate Hill, London.
- Muhammed Emin Zeki Beg (2018). *Kürtler ve Kürdistan Tarihi*, Çev. V. İnce ve diğ., 11. Baskı, Nubihar Yayınları.
- Nur, Rıza (2008). *Lozan Hatıraları*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Öke, M. K. (1987). Belgelerle Türk-İngiliz İlişkilerinde Musul ve Kürdistan Sorunu (1918-1926). *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Sayı 11, S. 136-138.
- Reus-Smith, C. (2013). *Konstrüktivizm*”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Çev.: M. Ağcan ve A. Aslan, Ed: A. Linklater ve S. Burchill, İstanbul: Küre Yayınları.
- Ruggie, J. G. ((1998). What Makes the World Hang Together?: Neo-utilitarianism and The Social Constructivist Challenge. *International Organization*, 52(4), s. 855-885.
- Sabis, A. (1951), *Harb Hatıraları*, C. V, Ankara.
- Sınır, G. (2019). Türkiye'nin Kimlik Değişimi Bağlamında Türkiye-Suriye İlişkileri (1990-2010). *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, Vol:1(1).
- Srinivasan, P. (2019). Constructivism In International Relations - An Analyst Perspective, Academi.edu.tr, erişme tarihi: 09.11.2019. https://www.academia.edu/5395062/CONSTRUCTIVISM_IN_INTERNATIONAL_RELATIONS_-_AN_ANALYST_PERSPECTIVE.
- Şimşir, B. (1990). Lozan Telgrafları I (1922-1923). TTK Yayınları.
- Şimşir, B. (1994). Lozan Telgrafları II (Şubat-Ağustos 1923). TTK Yayınları.
- Şimşir, B. (2005). Musul Sorunu ve Türkiye-İngiltere-İrak İlişkileri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXI, Sayı: 63, s. 859- 916.
- Şimun, E. (1991). *Süryanilerin Acı Sonu*. Çev: Ş. Yurdağül, Södertilje-İsveç: Nsibin Yayınları.
- Şirin, F. S. (2017). Mr. Alex K. Helm'in Doğu Anadolu ve Karadeniz Gezisi (1929). ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print) 9(2),, A Tribute To Prof. Dr. Ali BİRİNCİ, p. 205-223.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları, IV, (6 Mart 1339- 1923, 6. İnikat, s. 153- 154.
- TBMM Zabıt Cerideleri, Devre:1, Cilt: 26.
- Walt, S.M. (1998). *Uluslararası İlişkiler: Bir Dünya Binbir Kuram. Foreign Policy: Bilginin Ufukları (Bahar 1998)*, Çev. B. Çalı, İstanbul: Bilgi Üni. Yayınları.
- Wendt, A. (1995). Constructing International Politics. *International Security*, 1(20).
- Wendt, A. (1996). *Identity and Structural Change in International Politics, The Return of Culture and Identity in IR Theory*. London: Lynne Rienner Publisher, s. 47-64.
- Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Wendt, A. (2013). *Anarşi Devletler Ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası*. Çev.: Ş. G. Gezer, *Uluslararası İlişkiler*, 10(39), S. 3-43.
- Wendt, A. (2016). *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, Çev.: H. Sarı Ertem ve S. Gülfer İhlamur Öner, Küre Yayınları.
- Yerlikaya, Ç. (2019). Stratejik Bir Toprak: Musul (1914-1926). *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*.
- Yıldız, H. (2005). *Fransız Belgeleri ile Sevr-Lozan-Musul Üçgeninde Kürdistan*. İstanbul: Doz Yayınları.
- Yılmaz, D. (1995). *Misak-ı Milli'ye Göre Musul*. Konya: Alagöz Yayınları.